

فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۱۰۰، پاییز ۱۴۰۰، ۲۸۰-۲۵۷

مقاله پژوهشی: نقد و بررسی لایحه جدید تجارت در خصوص شرکت‌های تک‌عضوی

میلاذ سلطانی* جواد شمسی**

حسین حمدی***

دریافت: ۹۸/۲/۱ پذیرش: ۹۹/۶/۲۵

لایحه جدید تجارت / شرکت‌های تک‌عضوی / نظریه قراردادی / شرکت با مسئولیت محدود

چکیده

لایحه جدید تجارت در ماده ۴۷۹ امکان تشکیل شرکت تک‌عضوی را پذیرفته است. با وجود آن‌که اصل پذیرش این شرکت که با نیازهای تجاری و اقتصادی هماهنگ است، مورد تایید و حمایت می‌باشد، اما مدونین لایحه در این راستا به نحو صحیح و جامع اقدام ننموده‌اند که این امر می‌تواند سبب ایجاد ابهاماتی در نحوه اداره این شرکت‌ها گردد. از آنجا که امروزه تلاش می‌شود مفهوم شرکت تک‌عضو در حقوق ایران به رسمیت شناخته شود، ضروری است که جهت موفقیت قانون جدید، میان منافع شرکت‌های تک‌عضو و حقوق طلبکاران تعادل برقرار گردد. اما در این خصوص ایرادات و کاستی‌های بسیاری وجود دارد و نظام قانونی و چارچوب مشخصی از تأسیس تا انحلال برای این شرکت پیش‌بینی نشده است. از این رو اهمیت تحقیق حاضر برخلاف آثار دیگران بررسی شرکت‌های تک‌عضوی در لایحه جدید تجارت و بیان نواقص آن

soltany.milad@yahoo.com

javashamsi@gmail.com

std_hamdi@khu.ac.ir

*. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه خوارزمی تهران

**. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

***. دکتری حقوق خصوصی دانشگاه خوارزمی تهران

خواهد بود. در این راستا بررسی تطبیقی و پیشرفت‌های کشورهای دیگر می‌تواند کاستی‌های لایحه را به شکل بهتری آشکار سازد. لذا تحقیق حاضر پیشنهاد می‌نماید که باید مقرراتی راجع به نگهداری سرمایه و تنظیم معاملات پیش‌بینی شود. علاوه بر صلاحیت شخصی شریک، از حیث موضوعی نیز شرکت تک عضو باید دارای محدودیت‌هایی باشد و انجام برخی فعالیت‌ها همچون بانکداری و بیمه در این قالب امکان‌پذیر نباشد.

طبقه‌بندی JEL: K12, K19

مقدمه

یکی از وظایف قانون‌گذار رفع موانع رشد و توسعه فعالیت‌های اقتصادی است. قانون‌گذار در راستای وظیفه خویش در این حوزه متعهد است که حتی از اصول سنتی خود همچون نظریه قراردادی بودن شرکت‌های تجاری و اصل وحدت دارایی فاصله بگیرد. شرکت‌های تک‌عضوی که نوع جدیدی در کنار سایر شرکت‌ها نیست، بلکه تنها از جهت تأسیس با سایر شرکت‌ها متفاوت می‌باشد، در واقع پاسخ قانون‌گذاران در کشورهای مختلف به همین نیاز است، هرچند که هر کشوری به نحو متفاوتی^۱ به این شرکت‌ها نگرسته است. در خصوص پذیرش یا انکار این شرکت‌ها دو دیدگاه متفاوت وجود دارد. برخی با این استدلال که تأسیس شرکت تک‌عضوی این امکان را به اشخاص می‌دهد که بدون آنکه تمام ریسک و خطر آن را متحمل شوند، به انجام فعالیت مبادرت نمایند با تشکیل این شرکت‌ها مخالفت می‌کنند. به عبارت دیگر، با تأسیس چنین شرکت‌هایی اشخاص قادر خواهند بود دارایی خود را تجزیه کنند و خطرات ناشی از بی‌تجربگی، تسامح و بد اقبالی خود را به دیگران تحمیل نمایند. در چنین فضایی، بدبینی و عدم اعتماد شیوع پیدا می‌کند و زمینه فرار از مسئولیت فراهم می‌گردد.^۲ اما به نظر می‌رسد آینده‌نگری تاجر برای محدود کردن مسئولیت خویشان با تقلب تفاوت دارد. مضاف بر این محدود کردن مسئولیت به میزان سرمایه شرکت صرفاً مختص شرکت تک‌عضوی نیست. بنابراین محدود کردن مسئولیت نمی‌تواند دلیلی برای مخالفت با شرکت‌های تک‌عضوی به شمار آید. همچنین با برقراری الزام قانونی می‌توان ریسک‌های قابل پیش‌بینی را از میان برد. به عنوان مثال، در صورتی که در نام این شرکت‌ها، نام شرکت با عضو واحد الزامی گردد، افراد با آگاهی و اخذ تضمینات مناسب با این شرکت به معامله می‌پردازند. مضاف بر این، در صورتی که با وجود آگاهی از نیاز جامعه تجاری و اقتصادی به این شرکت‌ها، مجوز قانونی صادر ننماییم، اشخاص به تقلب روی می‌آورند. با این توضیح که یک شخص را به صورت صوری وارد شرکت می‌نمایند. از این رو شرکت تجاری تک‌عضوی را بهترین وسیله برای تحدید مسئولیت شخصی‌تجار و جلوگیری از انتشار و افزایش

۱. همین دید موجب شده است در اتحادیه اروپا برای از میان بردن این تفاوت‌ها دستورالعملی جهت یکسان‌سازی قوانین صادر شود.

Proposal for a Directive on single-member private limited liability companies, 2014, Brussels.

۲. محمودی، اصغر (۱۳۸۴)؛ تشکیل شرکت با عضو واحد، مجله علوم انسانی، شماره ۶۱، ص ۱۲۷.

شرکت‌های صوری دانسته‌اند.^۱ در واقع انگیزه پیدایش شرکت‌های تک‌عضوی حمایت حقوقی از تجار حقیقی است که از بیم مسئولیت شخصی و نامحدودی که پیش رویشان بود، به کار تولیدی و اقتصادی نمی‌پرداختند.^۲ خوشبختانه در ماده ۴۷۹ لایحه تجارت اصل وجودی شرکت‌های تک‌عضوی مورد تایید واقع شد. حال با پذیرش شرکت‌های تک‌عضوی در لایحه، به دنبال پاسخ به فرضیات مهمی هستیم. برای مثال، آیا پذیرش چنین شرکت‌هایی با مفهوم عقد شرکت در تعارض نیست؟ مزایا یا معایب این شرکت‌ها از لحاظ حقوقی و اقتصادی چیست؟ آیا پذیرش شرکت تک‌عضوی از سوی قانون‌گذار در قالب شرکت‌های با مسئولیت محدود قابل دفاع است؟ یا اینکه چه خصوصیتی در شرکت با مسئولیت محدود وجود دارد؟ همچنین پاسخ به سوالاتی از قبیل اینکه وضعیت معامله تک‌عضو با شرکت یا وضعیت شرکت پس از حجر یا فوت تک‌عضو به چه صورت است، ضروری می‌باشد. یا اینکه قانون‌گذار برای جلوگیری از تقلب در این شرکت چه مواردی را باید پیش‌بینی نماید؟ همچنین باید موضوعاتی شبیه به الزامات اسم شرکت، مدیریت و نحوه اداره و بازرسی شرکت، میزان سرمایه، میزان تأسیس چنین شرکتی از سوی اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی مورد بررسی قرار گیرد. در مقاله حاضر ابتدا مفهوم و مبنای شرکت تک‌عضوی را تبیین می‌کنیم. سپس، آثار پذیرش این شرکت‌ها را برای اثبات ادعای لزوم وجود چنین شرکت‌هایی بررسی می‌کنیم. نهایتاً با بررسی لایحه، کاستی‌های آن را مورد بررسی قرار می‌دهیم و با ارائه پیشنهاداتی به دنبال تصویب مقرراتی جامع و متناسب با ماهیت این شرکت‌ها از سوی قانون‌گذار هستیم.

۱. مفهوم و مبنای شرکت تک‌عضوی

شرکت در حقوق مدنی در دو معنای عام و خاص به کار رفته است. در معنای عام، منظور از شرکت، عقدی است که در آن طرفین، سرمایه یا کار خود را برای رسیدن به سودی خاص جمع می‌کنند.^۳ در معنای خاص، شرکت به معنای اشاعه در حق مالکیت است. (ماده ۵۷۱

۱. الحیدری، هیوا ابراهیم (۲۰۰۱)؛ شرکه الشخص الواحد ذات المسئولیه المحدود. درسه مقارنه، بیروت، منشورات الحلبي الحقوقیه، ۲۰۱۰، ص ۶۶.

۲. عیسائی تفرشی، محمد و سعیده امیرتیموری (۱۳۹۲)؛ شرکت تجاری تک‌عضوی و تطور تاریخی آن (مطالعه تطبیقی) پژوهش‌های حقوق تطبیقی، شماره ۱، ص ۱۵۳.

۳. اسکینی، ربیعا (۱۳۸۸)؛ حقوق تجارت (شرکت‌های تجاری)، جلد اول، چاپ چهاردهم، تهران: سمت، ص ۱۶.

ق. م) اما تعریف شرکت تجاری به معنای قراردادی است که به موجب آن دو یا چند نفر توافق می‌کنند سرمایه مستقلی را که از جمع‌آورده‌های آن‌ها تشکیل می‌شود، ایجاد کنند و به مؤسسه‌ای که برای انجام مقصود خاصی تشکیل می‌گردد، اختصاص دهند و در منافع و زیان‌های احتمالی حاصل از به‌کارگیری سرمایه سهیم شوند.^۱ در بحث شرکت تک‌عضوی باید گفت که حقوق ایران با این مفهوم بیگانه نیست.^۲ شرکت تک‌عضوی شخصیت حقوقی است که با اراده یک جانبه شخصی و طی کردن یک سری مقدمات و تشریفات قانونی ایجاد می‌شود. لذا اصطلاح شرکت تک‌نفره^۳ که تنها شامل شخص حقیقی می‌شود مناسب به نظر نمی‌رسد و اصطلاح شرکت تک‌عضو صحیح است. همچنین آورده آن می‌تواند توسط هر شخصی به شرکت آورده شود اما در نهایت باید سرمایه آن متعلق به شریک عضو باشد. در واقع این شرکت تنها یک عضو به‌عنوان شریک دارد، با این تعریف، مفهوم شرکت تک‌عضوی از شرکت کوچک^۴ متمایز می‌شود. حال با توجه آشکار شدن مفهوم شرکت تک‌عضوی و شرکت در معنای تجاری، دچار این تعارض می‌شویم که شرکتی که لازمه تشکیل آن تعدد اعضا است چگونه می‌تواند با یک عضو تشکیل گردد. یعنی آیا باید یک تعریف جدید از شرکت را بپذیریم که شرکت تک‌عضوی در آن قالب بگنجد^۵ یا آنکه بگوییم شرکت‌های تک‌عضوی استثنایی بر تعریف شرکت به‌عنوان یک قرارداد است که حداقل دو عضو دارد. برای پاسخ به این پرسش باید به ماهیت حقوقی شرکت پی ببریم. در صورتی که شرکت را نه یک عقد و قرارداد بلکه مجموعه‌ای از قواعد حقوقی و روش‌ها و راه‌کارهایی بدانیم که هدفش سازماندهی حقوقی یک بنگاه اقتصادی است، هیچ تعارضی میان مفهوم نوین شرکت و

۱. همان؛ ص ۲۱.

۲. کاویانی، (۱۳۹۳)، ص ۳۷.

۳. مشایخی، پریسا (۱۳۹۵)؛ ظهور شرکت تک‌نفره در ایران، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی، به راهنمایی دکتر علی محمد زاده، مؤسسه آموزش عالی علامه محدث نوری (ره)، ص ۱۶.

۴. منظور از شرکت کوچک که در مقابل شرکت بزرگ قرار دارد براساس میزان سرمایه شرکت می‌باشد. در واقع ملاک تمایز شرکت‌های تک‌عضوی در تعداد نفرات آنها نسبت به سایر شرکت‌ها می‌باشد و ملاک تمایز شرکت کوچک در عدم امکان تجاوز سرمایه شرکت از یک مبلغ خاص است. با این توضیح مشخص می‌شود رابطه این دو شرکت عموم و خصوص من وجه است. یعنی ممکن است شرکت تک‌عضوی، یک شرکت کوچک باشد و ممکن است شرکت کوچک، شرکت تک‌عضوی باشد. (Ribestein, Letsou, (۲۰۱۱)، ص ۷)

5. Eroglu, Muzaffer (2008), Single-Member Companies in Turkish Law, Legal Hukuk Dergisi, Issue 64, 19.

شرکت تک‌عضوی به وجود نمی‌آید.^۱ لذا شرکت تک‌عضوی در صورت مبتنی بودن بر نظریه سازمانی شرکت‌ها قابل طرح است. البته اگر نتوان نظریه سازمانی را مبنا محسوب کرد قانون را می‌توان مبنای تشکیل این شرکت‌ها محسوب نمود. در حقوق فرانسه نظریه اموال تخصیصی که به معنی تخصیص دارایی معین به هدف معین است^۲ موجب شناسایی شرکت تک‌عضو با مسئولیت محدود در موارد منصوص شد که استثنایی بر اصل وحدت دارایی در حقوق فرانسه است.^۳ در حقوق داخلی نیز برخی از جهت تشکیل یا نظریه تخصیصی یاد می‌کنند^۴ که در تأیید آن باید افزود با توجه به مراحل مختلف تشکیل شرکت نمی‌توان آنرا صرف یک عقد یا ایقاع دانست بلکه دارای ماهیت خاصی است. همچنین، مستنبط از ماده ۴ قانون محاسبات عمومی کشور اینست که گرایش قانونگذار بر امکان تشکیل شرکت تک‌عضوی است، زیرا دولت خصوصیتی ندارد که این ویژگی را تنها در مورد دولت امکان پذیر بدانیم. مهم‌ترین دلیل عدم پذیرش شرکت تک‌عضوی می‌تواند متأثر از آموزه‌های فقهی باشد. زیرا در فقه شرکت را اجتماعی از ۲ نفر یا بیشتر می‌دانند.^۵ اما باید گفت که شکل‌گیری یک شرکت تجاری بیشتر به وجود دارایی وابسته است تا افراد متعدد؛^۶ لذا مزایای فعالیت در قالب شرکت نسبت به تجارت سنتی و تأمین و تضمین حق آزادی تأسیس شرکت‌ها^۷ موجب گرایش به قالب شرکت‌های تک‌عضوی شده است. علاوه بر این مبنای وجود مسئولیت محدود در شرکت‌ها اراده تأسیس‌کنندگان آن است که همین امر می‌تواند در صورت وجود یک شریک نیز محقق شود. لذا با توجه به عدم منع فقهی که می‌توان از آن اصل جواز را استنباط کرد و همچنین با توجه به اقتباس قوانین تجاری از حقوق کشورهای خارجی که شرکت تک‌عضوی را مورد شناسایی قرار داده‌اند و شناسایی موردی این شرکت‌ها در حقوق ایران می‌توان منطق و مصلحت پذیرش شرکت تک‌عضوی را در ایران برداشت نمود.

۱. تفرشی، پیشین، ص ۱۵۳.

۲. مشایخی، پیشین، ص ۳۶.

۳. صقری، محمد (۱۳۹۳)؛ حقوق بازرگانی شرکت‌ها، جلد ۱، چاپ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار، ص ۱۱۵.

۴. مشایخی، پیشین، ص ۳۸.

۵. همان، ص ۱۷.

۶. نوری یوشانلوبی، جعفر، بانسی، مجتبی (۱۳۹۶)؛ جایگاه شرکت تک‌عضو در حقوق ایران و اتحادیه اروپا، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، شماره ۳، ص ۵۷۲.

7. Radenkovic Jocić, Dragana, (2005), A Single Member Company-Convenient Or Not For The Founders Udc 347.72 (4-672): Facta Universitatis Economics and Organization Vol. 2, No 3, p 212.

۲. اثرپذیرش شرکت تک‌عضو

پذیرش شرکت تک‌عضوی علاوه بر آثار اقتصادی دارای آثار حقوقی است و لذا پیش‌بینی آن در لایحه تجارت اصلاح حقوقی - اقتصادی قانون محسوب می‌شود. به شکلی که در بعد حقوقی علاوه بر تحول در مفهوم شرکت، تنها وجه اشتراک میان شرکت مدنی و تجاری از میان خواهد رفت^۸. همچنین در بعد اقتصادی مطابق ثروت ملل آدام اسمیت، افراد همیشه منافع خودشان را بیشتر از گروه ارزیابی می‌کنند. هنگامی که با یک بازار متنوع و پویا روبرو هستید، شرکت تک‌عضو می‌تواند استراتژی خود را از طریق رقابت یا کنار گذاشتن بازار به راحتی تنظیم کند. این امر ممکن است شرکت را قادر سازد کارایی و رقابت پذیری تصمیم‌گیری خود را ارتقا بخشد. به عبارت دیگر، شرکت تک‌عضو طرفدار حفظ و توسعه اقتصادی این شرکت است^۹ که این امر در بعد گسترده‌تر موجب رشد اقتصادی جامعه می‌شود. اصول شرکت نه تنها ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد بلکه کارآفرینی فردی را تشویق می‌کند و در عین حال شور و شوق سرمایه‌گذاران را بر می‌انگیزد^{۱۰}. بنابراین، پذیرش شرکت‌های تک‌عضو به‌عنوان یک نهاد حقوقی، وجود شرکت‌های تک‌عضو عملاً موجود را قانونی می‌کند و به طولانی‌تر شدن عمر شرکت‌ها کمک می‌کند^{۱۱}. در نهایت این نوع شرکت‌ها موجب جذب سرمایه‌گذار خارجی می‌شوند. زیرا یک سرمایه‌گذار خارجی نیازی به جستجوی شریک در کشور با شرایط ناشناخته بازار ندارد یا در مواردی که شریک مناسب خود را پیدا می‌کند، لازم نیست برای سهم شریک در این شرکت مذاکره کند^{۱۲}. به واسطه از میان رفتن بیم مسئولیت نامحدود گرایش بیشتر به فعالیت تجاری پیدا می‌شود و از بسیاری از صورت‌سازی‌هایی که بسیاری از تجار برای فعالیت در قالب شرکت جبراً به آن روی می‌آورند جلوگیری می‌شود.

۳. ایرادات و کاستی‌های لایحه

از لایحه جدید تجارت که در سال ۱۳۹۳ اجرای آزمایشی آن تدوین شده است این انتظار

۸. پاسبان، پیشین، ص ۵۵.

9. Beihui, Miao, (2012), A Comparative Study of Legal Framework for Single Member Company in European Union and China, Journal of Politics and Law; Vol. 5, No. 3, p 2.

10. Ibid, p 9.

11. EROĞLU, op. cit, p 1274, 1275.

۱۲. آثار پذیرش شرکت‌های تک‌شریک قابلیت بررسی در قالب یک پژوهش مستقل را دارد.

می‌رود که پیشرفت‌های کشورهای دیگر در این حوزه را رصد نماید. قانون‌گذار تنها در مواد ۴۸۰، ۴۸۸ و ۴۸۹ در خصوص شرکت تک‌عضوی سخن گفته است که شامل وظیفه شخص به‌عنوان مؤسس، رعایت مقررات مجامع عمومی و تایید صورت حسابهای مالی است. اما به نظر می‌رسد با توجه به برخورد قانون‌گذار در ماده ۱۴۴، که به گونه‌ای تجویز شرکت تک‌عضو را صادر نموده است، باید برای جلوگیری از ابهامات به صورت مفصل‌تری به تعیین می‌پرداخت.

۳-۱. محدود کردن شرکت‌های تک‌عضوی به شرکت با مسئولیت محدود

قانون‌گذار در لایحه قانون تجارت، امکان تأسیس شرکت‌های تک‌عضوی را تنها در قالب شرکت با مسئولیت محدود پذیرفته است. البته قانون‌گذار به‌گونه‌ای عمل کرده که این تفسیر به ذهن می‌رسد که در حقوق ایران همچون کشور عراق علاوه بر شناسایی شرکت‌های تک‌عضوی، امکان تأسیس در قالب سایر شرکت‌های غیر از شرکت‌های شناخته شده وجود دارد. با بررسی قوانین کشورهای دیگر به این نتیجه می‌رسیم که کشورهای مختلف در این خصوص رویه واحدی ندارند. برای مثال کشوری همچون انگلستان امکان تأسیس شرکت تک‌عضوی را در قالب تمام شرکت‌ها پذیرفته است. در مقابل در بحرین این موضوع تنها در قالب شرکت با مسئولیت محدود امکان تحقق دارد. تعدادی از کشورهای آفریقایی تنها امکان تأسیس در قالب برخی شرکت‌ها همچون سهامی را پذیرفته‌اند. بنابراین آیا اقدام قانون‌گذار ایران در خصوص محدود نمودن شرکت‌های تک‌عضوی در قالب شرکت با مسئولیت محدود، درست بوده و یا اینکه در دید قانون‌گذار ایران چه خصوصیتی در شرکت‌های با مسئولیت محدود وجود داشته که تنها در این قالب چنین امکانی را فراهم ساخته است. شرکت تک‌عضوی در قالب هر شرکتی می‌تواند منافعی از جمله کسب اعتبار بیشتر به علت تجارت با شرکت، اخذ برخی امتیازات همچون معافیت مالیاتی یا اخذ وام داشته باشد، اما در خصوص شرکت با مسئولیت محدود آنچه علاوه بر این موارد، مهم است محدود بودن مسئولیت و جدایی دارایی شخص به‌عنوان مؤسس از کل دارایی خود است. بنابراین زمانی که بخواهد به‌عنوان شخص حقیقی تاجر باشد و کل دارایی‌اش پشتوانه فعالیت تجاری‌اش باشد، با تأسیس شرکت تک‌عضوی در قالب مسئولیت محدود، تنها قسمت ناچیزی را ضامن اعمال تجاری خود قرار می‌دهد. اما این موضوع که خود می‌تواند عاملی برای گرایش افراد به تجارت باشد، می‌تواند

زمینه تقلب را هم فراهم سازد. البته در مقدمه پاسخ این ابهام داده شد که این امکان تقلب ربطی به شرکت‌های تک‌عضوی ندارد و لازم است قانون‌گذار در این خصوص مواردی را برای حمایت از افرادی که با این شرکت وارد معامله می‌شوند در نظر داشته باشد. همچنانکه از برخی مواد قانونی (ماده ۱۴۳ لایحه قانونی ۱۳۴۷) قابل برداشت است که در مواردی اصل استقلال دارایی مانند اصل استقلال شخصیت در مقابل ضرورت‌های عملی رنگ می‌بازد.^۱ در خصوص شرکت‌های سهامی (عام و خاص) وفق مواد ۳۷۳ و ۴۷۴ لایحه جدید حداقل اعضا ۳ و ۷ نفر باید باشند. بنابراین از جهت قانونی چنین امکانی وجود ندارد. در حمایت از نظر قانون‌گذار گفته شده است که شرکت‌های سهامی به منظور جلب سرمایه‌های جزئی عموم به قصد بکار انداختن آنها در فعالیت‌های بزرگ اقتصادی ایجاد می‌شوند. بنابراین تشکیل آنها با عضو واحد امکان پذیر نیست و لازم است برای تشکیل آنها حداقل تعدادی شریک گرد هم جمع شوند.^۲ در خصوص شرکت‌های مختلط اعم از سهامی و غیر سهامی وفق مواد ۵۱۰، ۵۲۵ و ۵۳۲ امکان تشکیل با عضو واحد نیست. زیرا ماهیت این شرکت‌ها بگونه‌ای است که تشکیل آنها با عضو واحد متصور نبوده و برای تشکیل آنها حداقل‌هایی ضروری است و ذاتاً به بیش از یک شخص نیاز دارند. تعداد شرکا در مورد شرکت تعاونی عام، وفق ماده ۵۴۳ حداقل بیست عضو، سهامی تعاونی خاص، وفق ماده ۵۴۹ حداقل ده عضو، تعاونی غیر سهامی، وفق ماده ۵۶۲ حداقل باید هفت عضو باشد. همچنین، فلسفه تأسیس شرکت‌های تعاونی، تعاون و همکاری اعضا برای رفع نیازمندی‌های مشترک و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی است و نشان می‌دهد که تشکیل چنین شرکت‌های به صورت تک‌عضوی امکان پذیر نیست. در مورد شرکت‌های تضامنی و نسبی وفق مواد ۴۹۳ و ۵۰۶ امکان تشکیل با عضو واحد وجود ندارد. اما از نظر تحلیلی جای بحث وجود دارد. گروهی امکان تأسیس شرکت‌های تک‌عضوی در قالب تضامنی را با این استدلال که تضامن میان شرکت با سایر شرکاست و در شرکت تک‌عضوی، شریک دیگری نیست مردود شمرده‌اند.^۳ اما با توجه به قسمت آخر ماده ۴۹۳ به نظر می‌رسد تضامن به معنای مسئولیت شریک در مقابل ثالث است. همچنین این استدلال که

---

۱. اسکینی، پیشین، ص ۶۲.

۲. محمودی، پیشین، ص ۱۳۳.

۳. بادکوبه هزاوه، آرش (۱۳۹۴)؛ قواعد حقوقی حاکم بر شرکت‌های تجاری تک‌نفره، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، دوره ۱۹، شماره ۷۶، ص ۲۰۰.

شرکت تضامنی تک عضوی به این دلیل که با دغدغه قانون‌گذار برای آسانی جهت پاسخ‌گویی به نیازهای اقتصادی یک نقض غرض هست، قابل دفاع نیست. در واقع هرچند شاید عده‌ای به علت محدود نمودن مسئولیت خود، به شرکت‌های تک عضوی گرایش دارند و به شرکت تضامنی تک عضوی تمایلی نشان ندهند اما محدود نمودن مسئولیت، تمام انگیزه نیست. شاید انگیزه شخصی انجام برخی فعالیت‌ها است که در قالب این شرکت امکان پذیر است یا استفاده از مزایایی تجاری داشتن شرکت همچون وام، معافیت مالیاتی و اصول اقتصادی خاصی باشد و محدود بودن مسئولیت، اولویت نباشد. بنابراین تشکیل شرکت تضامنی و نسبی با عضو واحد با هیچ مانعی روبرو نخواهد بود. اما به نظر می‌رسد که تشکیل شرکت تک عضوی با مفهوم شرکت نسبی سازگار نیست، زیرا در شرکت نسبی شرکا به نسبت سرمایه‌ای که در شرکت نهاده‌اند مسئولیت دارند و این شرکت خصوصیتی ندارد که بخواهیم شرکت تک عضوی را در این قالب تشکیل دهیم. به عبارت دیگر اگر شرکت تک عضوی در قالب شرکت نسبی تشکیل شود به مثابه شرکت تضامنی می‌ماند و با مفهوم شرکت نسبی که به حداقل دو شریک نیاز دارد، سازگار نیست. عدم امکان تشکیل شرکت تک عضوی در قالب سهامی و مانند آن این امر را متبادر به ذهن می‌کند که شرکت تک عضوی اصولاً برای امور تجاری کوچک پیش‌بینی شده است که این تفسیر نیز علی‌رغم اینکه ایجاد محدودیت می‌کند در جهت حمایت از منافع اشخاص ثالث است.

همچنین می‌توان بحث پذیرش مستقل این شرکت را در کنار سایر شرکت‌ها بررسی کرد به این صورت که آیا می‌توان شرکت تک عضو را در عرض و نه در طول سایر شرکت‌ها پذیرفت؟ در پاسخ به این پرسش هر چند نظر موافق با توجه به پذیرش شرکت‌های دولتی تک عضو در حقوق ایران قابل دفاع است و پیش‌بینی مستقل این شرکت‌ها موجب می‌شود که قواعد حاکم بر آن به نحو متناسب بیان گردد اما به نظر می‌رسد تک عضوی بودن وصفی بر سایر شرکت‌ها محسوب می‌شود و ویژگی خاصی ندارد که خود شرکتی در عرض سایر شرکت‌ها باشد.

۳-۲. مبهم بودن نظام حاکم بر شرکت‌های تک عضوی

از آنجا که قانون‌گذار ایران هیچ سازماندهی مشخصی برای شرکت‌های تک عضوی تبیین نکرده است، باید بر لایحه ایراد نمود. هرچند در دفاع از آن بگوییم که این شرکت تحت همان قوانین شرکت‌های با مسئولیت محدود است. اما قانون‌گذار باید همچون برخی کشورها

به این موضوع اشاره می‌کند.^۱ بنابراین تشکیل، اداره، نظارت و انحلال این شرکت را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۳-۲-۱. تشکیل شرکت تک‌عضوی

یکی از شرایط تشکیل، تعداد اعضای این شرکت است. در واقع این موضوع تنها چیزی است که از لایحه دیده می‌شود. در کشورهای دیگر هم این قید آمده است. به عنوان مثال، بخش اول از قانون شرکت با مسئولیت محدود کشور آلمان مقرر می‌دارد: تحت مفاد این قانون شرکت با مسئولیت محدود ممکن است با یک شخص یا بیشتر تشکیل گردد. بخش دوم قانون تصریح می‌نماید آن شخص یا اشخاص باید شرکت‌نامه تنظیم نمایند. نویسندگان از قانون حاضر نتیجه گرفته‌اند که در این خصوص باید به قوانین عمومی تشکیل شرکت‌ها رجوع نمود.^۲ این الزامات شامل شرایطی در اسم شرکت، میزان سرمایه، موضوع شرکت و مدت فعالیت آن است. اما با این وجود بخش هفتم از قانون فوق‌الذکر بر خلاف سایر شرکت‌ها بیان می‌دارد پرداخت سرمایه برای تشکیل شرکت ضروری است. در فرانسه وفق پاراگراف اول ماده ۱۸۳۲ قانون مدنی که یک اصل قابل اجرا برای شرکت‌هاست، شرکت با دو یا چند شخص تأسیس می‌شود. قسمت دوم این ماده بر امکان تشکیل شرکت با عضو واحد می‌باشد. در انگلیس بخش هفتم از پاراگراف اول قانون شرکت‌های سال ۲۰۰۶ بر تشکیل شرکت با عضو واحد تصریح نموده است. این شرط تشکیل با عضو واحد در ماده ۲ دستورالعمل اتحادیه اروپا آمده است. حقوق و تعهدات سهام‌دار این شرکت در حین تشکیل شامل تهیه شرکت‌نامه، ثبت و انتشار آن است.^۳ پس از تشکیل شرکت باید متناسب با قوانین شرکت تک‌عضوی از جمله تفکیک میان اموال شخصی و شرکت، ترازنامه صحیح، هدایت گردد. این مهم در ماده ۴۸۸ لایحه جدید مورد اشاره واقع شده است. علاوه بر تعداد، قانون‌گذار می‌توانست این نکته را متذکر شود که آیا تشکیل شرکت از سوی شخص حقوقی امکان‌پذیر است یا خیر؟ چنین موضوعی به عنوان مثال در ماده ۲۸۹ از قانون تجارت بحرین مورد اشاره واقع شده است. اما در

۱. مطابق ماده ۲۹۷ از قانون تجارت سال ۲۰۰۱ کشور بحرین، تمام قوانین شرکت مسئولیت محدود در شرکت‌های تک‌عضوی مجری است مگر آنکه با ماهیت آن در تضاد باشد.

2. Tessema, op.cit. p 18.

3. Ibid, 13.

کشور هند فقط اشخاص حقیقی چنین امکانی را دارند. همچنین باید قانونگذار برای تشکیل شرکت حداقل سرمایه‌ای مشخص می‌ساخت و پرداخت کامل آن را برای حمایت از ثالث الزامی می‌نمود (ماده ۲۹۳ قانون تجارت کشور بحرین) این شیوه به عنوان معمول‌ترین وسیله برای تضمین حقوق ثالث علیه شرکت‌های با مسئولیت محدود شناخته شده است. البته این شیوه هرچند در کشورهایی همچون آلمان و ایتالیا استفاده می‌شود اما در قانون کشوری همچون انگلیس پیش‌بینی نشده است.^۱ در کشور ترکیه نیز مطابق ماده ۲۷۲ قانون تجارت این کشور مبلغ ۵۰۰۰۰ لیره برای تشکیل شرکت نیاز است. متأسفانه قانونگذار لایحه جدید تجارت به این امر ورود ننموده است و لذا ضروری است که حداقلی از سرمایه برای تشکیل شرکت پیش‌بینی شود که این سرمایه باید غیر از کار باشد که در جهت منافع طلبکاران نیست و ارزیابی آن دشوار است. همچنین در اسم این شرکت‌ها، بایستی تک عضوی بودن برای حفظ حقوق ثالث قید گردد. (ماده ۶۰ قانون شرکت‌های کشور چین و بند «۳» ماده ۱۲ قانون شرکت‌های کشور هند) علاوه بر این اگر این اسم در تطابق با اسم خود شریک باشد بهتر می‌شود. زیرا ثالث می‌داند این شرکت با عضو واحد است و این عضو واحد چه شخصی است. (ماده ۲۹۱ قانون تجارت کشور بحرین) همچنین قانونگذار متذکر امکان یا عدم امکان انتقال سهام شرکت تک عضوی نشده است و به نظر می‌رسد در این مورد محدودیتی وجود نداشته باشد و تابع عموماً است هر چند در صورت سکوت قانونگذار نظر مخالف نیز قابل دفاع است، زیرا در راستای حمایت از طلبکاران است که این رویکرد به جهت جلوگیری از آزادی انتقال و رشد تجاری قابل نقد است. اما در بحث امکان تبدیل شرکت تک عضوی، به نظر قانونگذار باید شرایطی را پیش‌بینی نماید و آنرا مقید به مقررات خاصی نماید.

۳-۲-۲. اداره شرکت تک‌عضوی

اداره شرکت تک‌عضوی به لحاظ ماهیت خاص خود با نحوه اداره دیگر شرکت‌ها متفاوت است. به عنوان مثال، تشریفات مربوط به تشکیل جلسه، حد نصاب لازم برای تشکیل جلسات و همچنین تصمیم‌گیری در این نوع شرکت‌ها مورد نیاز نیست و تمام تصمیمات به وسیله عضو منحصر به فرد شرکت اتخاذ می‌شود.^۲ این مهم در ماده ۴۸۸ لایحه جدید با این توضیح

1. Eroglu, op. cit, p 10.

۲. محمودی، پیشین، ص ۱۳۷.

که رعایت مقررات مربوط به دعوت، تشکیل جلسه و تصمیم‌گیری در مجامع عمومی الزامی نیست، مورد اشاره واقع شده است. همچنین، در بند ۱ ماده ۴ دستورالعمل دوازدهم اتحادیه اروپا که تمام وظایف مجامع عمومی بر عهده عضو واحد است، ذکر شده است. از این رو تشریفات دعوت از مجامع و حد نصاب‌های لازم برای رسمیت و تصمیم‌گیری لازم نیست. در خصوص مدیریت شرکت‌های تک‌عضوی که رکن اداره‌کننده شرکت تلقی می‌شود، با توجه به اطلاق ماده ۱۹۴ می‌تواند خود عضو واحد شرکت باشد یا غیر از او. در واقع آنچه که از لایحه جدید بر می‌آید امکان انجام امور از طریق نماینده با عنوان مدیر است. البته بهتر بود قانون‌گذار این نکته را متذکر می‌شد. برای مثال ماده ۲۹۴ قانون تجارت بحرین مقرر می‌نماید که مدیریت شرکت می‌تواند هم از سوی مالک اصلی و یا غیر ایشان باشد. در آلمان هم با بررسی مواد قانونی این کشور به این نتیجه می‌رسیم.^۲ همین موضع با توجه به مواد ۱۵۴ و ۱۵۵ قانون شرکت‌های انگلیس مصوب ۲۰۰۶ مبنی بر امکان تعیین مدیر غیر از ایشان دیده می‌شود. در مقابل در فرانسه با توجه به بند اول ماده ۶۰ قانون شرکت‌های تجاری، شرکت تک‌عضو امکان واگذاری مدیریت به غیر را ندارد. علاوه بر این، ماهیت خاص شرکت تک‌عضو ایجاب می‌کند که برخی افراد از مدیریت یا تشکیل این نوع شرکت‌ها محروم باشد. لذا شخص مزبور باید دارای صلاحیت باشد و افرادی که مرتکب جرایم مالی نظیر کلاهبرداری شده‌اند، محروم شوند (وحدت ملاک از بند ۲ ماده ۱۱۱ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت ۱۳۴۷) و تسری آن به شریک تک‌عضو به این دلیل است که ایشان حتی در صورت عدم مدیریت می‌تواند هر زمانی شخص مدیر را کنار زده و خود مدیریت شرکت را بر عهده گیرد. همچنانکه می‌توان گفت خود ایشان در ابتدا همه امور شرکت را به دست دارد و فاقد صلاحیت است.

۳-۲-۳. نظارت در شرکت‌های تک‌عضوی

پروژه تشکیل شرکت نیازمند رعایت مقررات تعیین شده از سوی شرکا و قانون‌گذار است. از این رو نظارت یک پروژه تضمینی برای اجرا و احترام به اصول و قواعد پذیرفته شده است. در بحث شرکت تک‌عضو ممکن است برخی قائل باشند که به دلیل صوری بودن

۱. نوری یوشانلوئی، پیشین، ص ۵۸۳.

2. Tessema, op. cit, 23.

این شرکت‌ها باید کنترل بیشتری اعمال شود و در مقابل می‌توان گفت که دلیلی بر تفکیک شرکت تک عضو با مسئولیت محدود از شرکت با مسئولیت محدود دارای شرکای متعدد وجود ندارد. زیرا خصوصیتی در تعداد شرکا نیست. اما توجه به قواعد عمومی در حقوق ایران را به این سمت رهنمون می‌کند که بایستی برخی قواعد برای حمایت از اشخاص ثالث اعمال گردد که این امر بوسیله قانون و رویه قضایی باید صورت گیرد. از این رو با توجه به امکان به خطر افتادن نفع ثالث در قوانین مختلف راه‌کارها و الزاماتی پیش‌بینی شده است. برای مثال، مطابق ماده ۵ از دستورالعمل اتحادیه اروپا، قراردادهای میان تک عضو و شرکت باید کتبی باشد. در حقوق آلمان این امکان با این قید که قرارداد باید آشکار باشد این موضوع را پر اهمیت می‌داند.^۱ در حقوق فرانسه در ابتدا مطابق ماده ۵۱ قانون شرکت‌های تجاری انعقاد قرارداد میان تک عضو و شرکت امکان پذیر نبود اما این ماده با این شرط که قرارداد باید ثبت گردد امکان انعقاد قرارداد را تجویز نمود. در انگلیس این قرارداد به شرط کتبی بودن یا تصویب هیات مدیره مجاز شمرده شده است و در صورت نقض این الزام با بهره‌گیری از دستورالعمل اتحادیه اروپا برخی رژیم‌های تنبیهی پیش‌بینی شده است.^۲ نتیجتاً رویکرد تمام کشورها این است که هیچ محدودیتی برای انعقاد قرارداد وجود ندارد اما معامله باید مبتنی بر یک سری شرایط باشد. با این وجود بهتر است که شرکت از انعقاد برخی قراردادها همچون وام و ضمانت به نحو مطلق منع گردد.^۳

لذا قانونگذار می‌تواند در این زمینه ماده‌ای همانند ماده ۱۴۳ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷ پیش‌بینی نماید یا حتی پیش‌بینی نماید که شخصیت حقوقی شرکت نادیده گرفته شود. همچنین در بحث معامله با خود می‌تواند از قواعد حقوق مدنی برای مثال ماده ۱۲۴۰ استفاده نموده و آنرا محدود نماید. البته در صورت عدم وجود متن قانونی می‌توان از طریق قاعده لاضرر و استناد به اصل ۴۰ قانون اساسی در صدد ابطال معامله برآمد.^۴ همچنین تشکیل شرکت‌های تک عضو متعدد توسط یک شخص باید منع گردد زیرا احتمال تضییع حقوق ثالث به عللی از جمله کسری سرمایه، زیاد

1. Section 48(3) of the Act on the Limited Liability Company.

2. Ibid, 29.

3. Dine, Janet, Marios Koutsias and Michael Blecher, (2007), Company Law in the New Europe, Cheltenham, Edward Elgar, p. 178.

۴. با توجه به عدم وجود سازو کارهای مدیریت در شرکت تک عضو ماده ۲۲۵ لایحه تجارت در این خصوص نمی‌تواند راهگشا باشد.

است و از ماده ۱۲۶ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت می‌توان ملاک دیگری از این منع را برداشت نمود. قانونگذار نباید معاملات شریک تک عضو را بدون قید و شرط بگذارد بلکه در جهت حمایت از منافع ثالث و برای موثر بودن حداقل سرمایه‌ای که برای تشکیل شرکت ضروری دانسته شد، برخی معاملات که امکان ضرر شرکت در آنها واضح است را باید قابل ابطال و فسخ بوسیله طلبکاران بداند و در این راه می‌تواند از مواد ۴۲۳ و ۴۲۴ قانون تجارت استفاده نماید.

در حقیقت مبنای نظارت اینست که در شرکت‌های دیگر، شرکا می‌توانند خود صورت حساب‌ها را بررسی نمایند و مدیران موظف به دادن گزارش در مجامع هستند. اما در شرکت تک عضوی به علت نبود مجمع، این محدودیت‌ها و کنترل‌ها ضروری است. در این شرکت‌ها نظارت در دو حالت قابل تصور است. زمانی که مدیر شرکت غیر از تک عضو است، این شخص می‌تواند صورت حساب‌های شرکت را از مدیر مطالبه نماید. فرض دوم زمانی است که مدیریت شرکت بر عهده تک عضو است. در این صورت نظارت بیشتر از سوی طلبکاران و اشخاص ثالث برای پی بردن به تقلب او کاربرد دارد.^۱ لایحه تجارت تنها در ماده ۴۸۹ لازم دانسته است که کلیه صورت‌های مالی شرکت به صورت سالانه به تأیید حسابدار رسمی برسد. از این رو بسنده کردن به یک ماده برای نظارت بر این شرکت کافی به نظر نمی‌رسد.

نظارت قابل پیش‌بینی علاوه بر جنبه نفیی می‌تواند جنبه ایجابی داشته باشد بدین صورت که شریک تک عضو متعهد به افشای اطلاعات مالی شرکت باشد. لذا علاوه بر مزایای متعددی که بر افشای اطلاعات مالی شرکت‌ها وجود دارد در این مورد خاص باید آنرا یکی از شروط تشکیل شرکت دانست و ماده‌ای قانونی مبنی بر افشای اطلاعات ضروری پیش‌بینی شود. زیرا امکان اطلاع طلبکاران از این امور دشوار است و در جهت حمایت از منافع آن‌ها ضروری است. به علاوه، وضعیت مالی شرکت برای اشخاص ثالث مشخص شده و این اشخاص با دسترسی به اطلاعات و اسناد مورد نظر ریسک معامله با شرکت را ارزیابی می‌کنند.

۳-۲-۴. انحلال شرکت‌های تک‌عضوی

قانونگذار ایران به سادگی از انحلال شرکت‌های تک‌عضوی گذر نموده است. در این

1. Ibid, 25.

2. Barry, Philip(2005)Mandatory Financial Disclosure by Private Corporations - An Economic Analysis, Prepared for the OECD International Experts Meeting on Corporate Governance of Non-listed Companies, p 8.

خصوص مسائل و وجود دارد که به علت ماهیت خاص شرکت‌های تک‌عضوی، نمی‌توان قواعد عام را بر آن مجری دانست. قانون‌گذار در مورد وضعیت شرکت در زمان فوت و حجر تک‌عضو شرکت ساکت است. مواد مربوط به شرکت با مسئولیت محدود را نیز در این زمینه نمی‌توانیم اجرا نماییم. شرکت با مسئولیت محدود مطابق ماده ۴۹۱ با فوت هریک از شرکا مشروط به پیش‌بینی در اساسنامه قابل انحلال است اما با فوت و حجر شریک تک‌عضوی وضعیت شرکت مشخص نیست. از یک طرف شخصی وجود ندارد تا مالک شرکت باشد و از طرف دیگر انحلال مطلق شرکت در هر صورت، توجیه عقلانی و اقتصادی ندارد. وفق ماده ۳ قانون شرکت‌ها کشور هند، فرد مؤسس باید در اساسنامه شرکت نام فرد دیگر را اعلام کند تا در مواقع فوت یا حجر وی جانشین ایشان گردد. رویکرد قانون‌گذار هند هرچند از قانون‌گذار ایران که به سکوت از موضوع گذر نموده است بهتر می‌باشد اما این شیوه مناسب نیست. به نظر می‌رسد ماده ۲۹۵ قانون شرکت‌های کشور بحرین بهتر عمل نموده است. طبق این ماده امکان بقای شرکت وجود دارد و میان دو فرض تعدد و انحصار وراثت تفاوت قائل شده است. در فرضی که یک وارث وجود دارد ایشان به صورت قهری مالک شرکت می‌شود. اما در فرض تعدد امکان تبدیل شرکت وجود دارد مگر آنکه خود وراثت به آن علاقه‌ای نشان ندهند. در فرانسه با این استدلال که زمانی که یک شرکت تأسیس می‌شود، مرگ یا عدم اهلیت شرکا از آنجا که شخصیت شرکا و شرکت از هم جداست اصل را بر عدم انحلال گذاشته‌اند. این استدلال را چه در شرکت‌های تک‌عضوی و چه در سایر شرکت‌ها یکسان دانسته‌اند.^۲ شرکت‌های تک‌عضوی همچون سایر شرکت‌ها ممکن است منحل گردند اما قانون‌گذار ایران هیچ حقوق و مسئولیتی برای شریک در نظر نگرفته است. در واقع هرچند طبق یک اصل کلی که مسئولیت سهام‌داران محدود به سرمایه اولیه است و از سهام‌داران نباید انتظار آن را داشت که بدهی‌های شرکت را پرداخت نمایند اما این اصل در صورت تقلب تک‌عضو اجرا نمی‌شود. در آلمان شرکت‌ها یا با توافق شرکا و یا با حکم دادگاه منحل می‌گردند^۳ و صراحتاً

۱. مرگ مالک اصلی به معنای انحلال شرکت است مگر اینکه به یک شخص دیگر برسد یا وراثت او بر شکل دیگر شرکت توافق نمایند.

2. Tessema, op. cit, 27.

3. Limited Liability Company Act, Supra 22 Sections 60-63.

آمده است که انحلال چنین شرکتی همانند سایر شرکت‌ها است.^۱ اما مسئولیت شخصی^۲ که منظور موقعیتی است که وجود شخصیت حقوقی در نظر گرفته نمی‌شود و شخص به صورت انفرادی مسئولیت تعهدات شرکت را باید بر عهده بگیرد.^۳ مضاف بر این حمایت، در صورتی که اشخاص ثالث متضرر مدارکی دال بر این حقیقت که سرمایه اولیه شرکت برای اجرای فعالیت شرکت کافی نبوده است ارائه دهند، مسئولیت شخصی برای تک‌عضو ایجاد می‌گردد.^۴

فرض دیگر زمانی است که با بررسی ترازنامه و دفاتر شرکت، به وحدت و اختلاط اموال تک‌عضو و شرکت برسیم. در این مرحله در کشور آلمان یا اموال دو شخصیت غیر قابل تشخیص است.^۵ یا شناسایی شرکت روشن نیست^۶ که در این دو حالت تک‌عضو به علت عدم حسن نیت شخصا مسئول تلقی می‌گردد. در فرانسه هم، تقریباً همین رویکرد پذیرفته شده است. مطابق این رویکرد شرکت خود باید از عهده تعهدات برآید و شریک مسئولیتی به غیر از پرداخت دارایی اولیه شرکت ندارد.^۷ اما تصمیمات قضایی نشان دهنده‌ی این موضوع است که تحت شرایط خاصی تک‌عضو مسئول شناخته شده است. از جمله شرایط خاص می‌توان از تقلب تک‌عضو بر علیه طلبکاران، اداره ناصحیح شرکت، اقدام به برخی فعالیت‌های تجاری که مناسب شخص خود و در تضاد با منافع شرکت و به تبع آن شخص ثالث است، نام برد.^۸ در انگلیس نادیده گرفتن شخصیت حقوقی شرکت پدیده جدیدی نیست. هرچند که اصل اولیه در انگلیس همچون آلمان و فرانسه جدایی شخصیت شریک از شرکت و مسئولیت محدود شریک است.^۹ اما در صورتی که شریک، شرکت را در قالب غیر قانونی و برای اهداف نامناسب همچون اقدام به تقلب در مقابل ثالث به‌کار گیرد یا اینکه از شخصیت قانونی شرکت برای شکل‌ظاهری انجام امور غیر قانونی

1. Sections 262, 271, 289-290 and 396 of the Stock Corporation Act.

2. Durchgriffshaftung.

3. Alting, Carsten, (1995), Piercing the Corporate veil in American and German law- Liability of Individuals and Entities: A Comparative View, Tulsa Journal of Comparative and International Law, vol. 2, p 199.

4. Tessema, op. cit, 30

5. Vermoegensuermischung.

6. Sphaerenuermischung.

7. Article L.223-1 of the Commercial Code of France.

8. Dobson, Jaun M., (1986), "Lifting the Corporate Veil" in Four Countries: The Law of Argentina, England, France, and the United States, International and Comparative Law Quarterly, vol. 35, issue 4, p 844.

9. Sections 3 and 4 of the companies Act 2006.

باشد، رویه قضایی شریک را مسئول تلقی می‌نمایند.^۱ فروض مطرح شده برای زمانی است که تک عضو شرکت، شخص حقیقی باشد اما آیا این حمایت برای جلوگیری از سونیت تک عضو، در صورت حقوقی بودن شخصیت تک عضو مجری است؟ از بعد تحلیلی میان این دو شخص حقیقی و حقوقی تفاوتی وجود ندارد. از بعد قانونی هم مطابق ماده ۲ دستورالعمل اتحادیه اروپا، در آلمان مطابق پرونده‌های^۲ (در فرانسه وفق قانون تجارت) این کشور و آرای کشور انگلستان این نظر مورد تایید است.^۳ موارد بیان شده ناشی از نگرانی‌های موجود در باب شرکت تک عضو است و لذا به نظر می‌رسد که باید ناتوانی شریک در اداره شرکت و ورشکستگی ایشان نیز بر موارد انحلال شرکت تک عضو افزوده شود. همچنانکه بند ۱ ماده ۱۱۱ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت ۱۳۴۷ محجورین و کسانی که حکم ورشکستگی آنها صادر شده است را از مدیریت شرکت محروم نموده است و در بحث شرکت تک عضوی این امر می‌تواند در اثنا فعالیت شرکت موجب انحلال شرکت شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

توسعه و تحول تجارت مسائل جدیدی مطرح می‌کند که موجب تغییر شکل تجارت می‌شود. یکی از مسائل جدید ظهور شرکت‌های تک عضو است و لذا در لایحه تجارت که در راستای به‌روز کردن قوانین تجاری با مسایل روز اقتصادی و تجاری تهیه شده است، این شرکت در ماده ۴۷۹ مورد اشاره واقع شد. شرکت‌های تک عضوی قالب جدیدی در عرض سایر شرکت‌ها نیست بلکه نوع خاصی از شرکت با مسئولیت محدود است که در برخی شرایط تشکیل و اداره متفاوت است. در حالی که مطابق قانون فعلی قانون تجارت و مدنی امکان تشکیل شرکت‌های تک عضوی وجود ندارد. مهمترین مشکل این است که در بهترین حالت حداقل دو شخص باید به عضویت یک شرکت در آیند و پس از تشکیل شخصیت حقوقی، تعهدات زیادی وجود دارد که شرکت باید طبق قانون از آنها تبعیت کند اما در حال حاضر نیز شرکت تک عضو عملاً موجود است که در ظاهر با صورت‌سازی یک سازمان

1. Tessema op. cit, p 31.

2. the Video, the TBB (Thomas-baube-treuungsgesellschaft) and the Bremen Vulkan.

3. Keller, Sandra S., (1999), Piercing the Corporate Veil Among Affiliated Companies in the European Community and in the U. S. ; A Comparative Analysis of U. S. , German and U. K. Veil Piercing Approaches, American Business Law Journal vol. 36, p 113.

تجاری قانونی است. پیش‌بینی شرکت تک‌عضوی باید همراه با حمایت از منافع ثالث باشد تا میان منافع شریک تک‌عضو و طلبکاران تعادل ایجاد شود و این تعادل با پیش‌بینی اموری که اعتبار، اعتماد و تأمین مالی شرکت را تدارک ببیند ممکن است و لذا مقررات مرتبط با تنظیم سرمایه و معاملات ضروری است. از جهت محدود نمودن مسئولیت ایرادی بر تشکیل شرکت تک‌عضوی نیست زیرا این ویژگی به خودی خود عیب محسوب نمی‌شود بلکه در اینجا حمایت از منافع ثالث قابل طرح است و طلبکاران ممکن است سطح بالاتری از خطر را متحمل شوند. زیرا تنها یک عضو قدرت کنترل شرکت را دارد که ممکن است سوء مدیریت و عدم تخصص ایشان ریسک بالایی بر طلبکاران تحمیل نماید. همچنین تک‌عضو بودن می‌تواند از لحاظ تأمین مالی شرکت عیب محسوب شود زیرا خطر کمبود سرمایه به دلیل اعتبار کمتر قابل تحقق است که از این لحاظ دیون شرکت می‌تواند در معرض عدم پرداخت قرار گیرد. از حیث خرق حجاب شخص حقوقی نیز شرکت‌های تک‌عضو دارای خطر بیشتری هستند. زیرا یک شخص به راحتی می‌تواند از یک شرکت تک‌عضو برای فرار از مسئولیت در برابر طلبکاران استفاده نماید امری که قوانین و رویه قضایی کشورها در صدد مقابله با آن هستند. مسائل مزبور اقتضا دارد که به شکل موثری حقوق طلبکاران توسط شرکت تک‌عضو به رسمیت شناخته شود. لذا هر چند برخی مسائل همانند مدیریت شرکت به دلیل ساده بودن سازمان شرکت تک‌عضو چندان موضوع توجه نیست اما مسئله پیش‌بینی مقررات خاص برای حمایت از طلبکاران ضروری می‌نماید.

این شرکت‌ها حامل اوصاف مثبت و منفی از جهات مختلف است. این اوصاف مثبت همچون تشریفات ساده تشکیل و اداره و ایجاد انگیزه برای افراد برای تأسیس چنین شرکت‌هایی به علت امتیازات مالیاتی دستاویزی برای حمایت از وجود چنین شرکت‌هایی است. اما متذکر شدن اوصاف منفی در واقع ضرورت پیش‌بینی برخی موارد از سوی قانون‌گذار را یادآور می‌شود. این موارد شامل نکات ذیل است:

- برای تأسیس چنین شرکتی حداقل سرمایه، ضروری است. در صورتی که این مبلغ به نحو کامل پرداخت نشده باشد، لازم است تضمین کافی اخذ شود. متأسفانه چنین حداقلی در ماده ۴۸۱ لایحه پیش‌بینی نشده است و شرکت با مسئولیت محدود با هر سرمایه‌ای قابل ثبت است.
- در اسم چنین شرکتی، باید علاوه بر ذکر شرکت تک‌عضوی نام شخص تک‌عضو هم

آورده شود. این شرط در واقع اشخاص ثالث را متوجه این قضیه می‌نماید که چنین شرکتی با یک عضو می‌باشد و این تک عضو چه شخصی است. در واقع این الزام یک شیوه مناسب جهت حمایت از ثالث محسوب می‌شود.

- در کشورهای مختلف، شرکت‌های تک‌عضوی در قالب سایر شرکت‌ها امکان‌پذیر است. اما رویکرد کشورها یکسان نیست. به‌عنوان مثال این پیش‌بینی در عراق و بحرین تنها در قالب شرکت با مسئولیت محدود است. در اردن علاوه بر مسئولیت محدود، امکان تشکیل در قالب سهامی عام و خاص وجود دارد. در لایحه تجارت بهتر بود که این امکان علاوه بر شرکت مسئولیت محدود در قالب شرکت تضامنی نیز امکان‌پذیر می‌شد.
- محدودیت در تأسیس تعداد شرکت هم ایده‌ای جهت جلوگیری از تقلب است. به‌عنوان مثال وفق ماده ۲۳(۲) از قانون شرکت‌های هند، فرد تنها می‌تواند یک شرکت تک‌عضوی تأسیس نماید. این محدودیت در ماده ۵۹۰/۲ مکرر در کشور الجزایر که مطابق آن چنانچه شخص حقیقی اقدام به تأسیس بیش از یک شرکت تک‌عضوی کند، از موجبات انحلال شرکت خواهد بود. در واقع در صورتی که این محدودیت نباشد شرکت‌ها به راحتی می‌توانند با یک سلسله ناتمام هر شرکت بالادستی یک شرکت تک‌عضوی ایجاد کنند که سبب تقلب و تضییع حقوق ثالث می‌شود. در این خصوص رویکرد کشورها یکسان نیست. به‌عنوان مثال، در آلمان و فرانسه هیچ محدودیتی برای تشکیل شرکت وجود ندارد اما در کشور ایتالیا شخص حقیقی نمی‌تواند بیش از یک شرکت تک‌عضوی تأسیس نماید.^۲ در لایحه هیچ اشاره‌ای به عدم امکان تأسیس متعدد چنین شرکت‌های نشده است که بهتر بود قانون‌گذار محدودیتی در این حوزه مقرر می‌نمود.

- علاوه بر صلاحیت شخصی شریک تک‌عضو که اصل بر وجود این صلاحیت است و قانونگذار اشخاص ممنوع را باید پیش‌بینی نماید صلاحیت موضوعی شرکت نیز قابل توجه است که برخی موضوعات حیاتی را نباید قابل انجام در قالب شرکت تک‌عضو دانست. لذا ایجاد محدودیت در اجرای برخی فعالیت‌ها همچون بانکداری و بیمه توصیه می‌شود.

1. EROĞLU, op. cit, p 9.

2. Dine and Others , op. cit, 216.

- معاملات تک‌عضو با شرکت باید با الزاماتی همچون کتبی بودن و ثبت آن همراه باشد و در برخی موارد همچون عقود ضمانت که شائبه‌ی تقلب می‌رود به صورت کلی باطل اعلام شود. همچنین قانونگذار می‌تواند در جهت حمایت از منافع ثالث برخی معاملات که متضمن ضرر به طلبکاران است یا به نفع طلبکار خاصی است را ممنوع نماید، همانطور که در بحث ورشکستگی جهت حمایت از منافع طلبکاران چنین مقرراتی پیش‌بینی شده است (ماده ۴۲۳ و ۴۲۴ قانون تجارت).
- هرچند که شخصیت شرکت از شخصیت سهام‌دار و دارایی آن متفاوت است و از این رو اموال شخصی چنین شخصی ضامن تعهدات شرکت نیست اما باید در برخی اوضاع و احوال به علت تخلفات شخص حقیقی، از این جدایی شخصیت و دارایی دست کشید. دیوان عالی کشور آلمان در رای‌ی اذعان داشت که جدایی حقوقی میان شرکت و عضو واحد آن نمی‌تواند بدون استثنا باقی بماند.^۱ این رویکرد در لایحه پیش‌بینی نشده که جای دارد به عنوان یک شیوه احتیاطی برای جلوگیری از تقلب پیش‌بینی شود. لذا تقلب شریک تک‌عضو را باید موجب خرق حجاب شخصیت حقوقی دانست و از این حیث تفاوتی با سایر شرکت‌ها ندارد و حتی در این موارد به طریق اولی قابل اعمال است زیرا شریک تک‌عضو بر امور شرکت کنترل کامل دارد. همچنانکه رویه قضایی در فقدان ماده‌ای صریح در این مورد این قاعده را اعمال می‌کند. مضمون دادنامه شماره ۱۳۹۲ مورخ ۹۲۰۹۹۷۰۲۲۰۱۰۱۷۱۷ شعبه ۱ دادگاه تجدید نظر استان تهران بدین صورت است که: «با وصف استقلال شخصیت حقوقی شرکت از شخصیت حقیقی اعضاء و مدیران آن، هرگاه محرز شود که اقدامات شرکت فی‌الواقع تحت سیطره مؤثر شخص حقیقی است، تعهد ایجادشده را می‌توان منتسب به اصیل واقعی دانست، و او را در برابر متعهدله مسئول شناخت. با توجه به لزوم جلوگیری از تقلب نسبت به قانون و جلوگیری از سواستفاده از حق، استناد به اصل استقلال شخصیت حقوقی شرکت نمی‌تواند مستمسکی برای برائت ذمه و رفع مسئولیت از اصیل واقعی باشد». همچنانکه ماده ۱۴۳ لایحه اصلاحی اصل استقلال دارایی را مطلق نمی‌داند.

1. Cohn E. J. and C. Simitis, (1963), "Lifting the Veil" in the Company Laws of the European Continent, the International and Comparative Law Quarterly, Vol. 12, No. 1, (Jan), available at: <http://www.jstor.org/stable/756527?seq=10>, 198.

- قانون‌گذار باید آینده شرکت تک‌عضوی را در صورت فوت یا محجوریت عضو شرکت مشخص نماید. بهترین راه حل در این خصوص ادامه قهری شرکت در صورت انحصار یک ورثه و با رضایت ورثه در صورت تعدد ایشان است که شرکت تبدیل به یک شرکت چند عضوی گردد. البته در صورتی که قائل به عدم امکان انتقال سهام شریک به ثالث در جهت بازپرداخت بدهی طلبکاران باشیم همین امر در مورد ورثه صادق است و در صورت عدم پیش‌بینی صریح نمی‌توان شرکت را قابل انتقال به ورثه دانست.
- امر دیگری که قابل ذکر است اینکه در این شرکت‌ها اگر امکان دسترسی طلبکاران به وضعیت مالی شرکت وجود نداشته باشد باید تعهدی برای مدیر جهت افشای وضع مالی و تصمیمات شرکت پیش‌بینی شود و ضمانت اجرای تعهدات مزبور را می‌توان مسئولیت شریک تک‌عضو در برابر طلبکاران دانست. نظیر این تعهد در مواد دیگری که امکان اطلاع از برخی موضوعات وجود ندارد در قانون پیش‌بینی شده است (ماده ۱۲ قانون داوری تجاری بین‌المللی ۱۳۷۶).

منابع

- اسکینی، ربیعا (۱۳۸۸). حقوق تجارت (شرکت‌های تجاری)، جلد اول، چاپ چهاردهم، تهران: سمت.
- الحیدری، هیوا ابراهیم (۲۰۰۱). شرکه الشخص الواحد ذات المسئولیه المحدود. دراسه مقارنه، بیروت، منشورات الحلبي الحقوقیه، ۲۰۱۰.
- بادکوبه هزاوه، آرش (۱۳۹۴). قواعد حقوقی حاکم بر شرکت‌های تجاری تک نفره، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، دوره ۱۹، شماره ۷۶، ۱۸۱-۲۱۰.
- پاسپان، محمدرضا (۱۳۹۰). حقوق شرکت‌های تجاری، تهران، سمت.
- دمرچیلی، محمد و دیگران (۱۳۸۹). قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی، تهران، انتشارات میثاق عدالت.
- ستوده تهرانی، حسن (۱۳۹۴). حقوق تجارت، تهران، انتشارات دادگستر.
- صقری، محمد (۱۳۹۳). حقوق بازرگانی شرکت‌ها، جلد ۱، چاپ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- عیسائی تفرشی، محمد و سعیده امیرتیموری (۱۳۹۲). شرکت تجاری تک‌عضوی و تطور تاریخی آن (مطالعه تطبیقی) پژوهش‌های حقوق تطبیقی، شماره ۱، ۱۶۹-۱۴۵.
- محمودی، اصغر (۱۳۸۴). تشکیل شرکت با عضو واحد، مجله علوم انسانی، شماره ۶۱، ۱۳۵-۱۲۳.
- مشایخی، پریسا (۱۳۹۵). ظهور شرکت تک نفره در ایران، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق

خصوصی، به راهنمایی دکتر علی محمد زاده، موسسه آموزش عالی علامه محدث نوری (ره).
 نوری یوشانلوئی، جعفر، بانسی، مجتبی (۱۳۹۶). جایگاه شرکت تک عضو در حقوق ایران و اتحادیه
 اروپا، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، شماره ۳، ۵۸۷-۵۷۱.
 نوری یوشانلوئی، جعفر و مجتبی بانسی (۱۳۹۶). جایگاه شرکت تک عضو در حقوق ایران و اتحادیه اروپا،
 فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۷، شماره ۳.

Alting, Carsten, (1995), piercing the Corporate veil in American and German law- Liability of individuals and Entities: A Comparative View, Tulsa Journal of Comparative and International Law, vol. 2, pp. 187-227.

Banerjee, Nigel, (2015), Single Member Company-a New Corporate Vehicle Takes Shape <http://www.jordanpublishing.co.uk>.

Barry, Philip (2005) Mandatory Financial Disclosure by Private Corporations - An Economic Analysis, Prepared for the OECD International Experts Meeting on Corporate Governance of Non-listed Companies.

Crusto, Mitchell, (2001), Extending the Veil to Solo Entrepreneurs: A Limited Liability Sole Proprietorship Act (LLSP), Columbia Business Law Review, Vol. 2, No. 381.

Cohn E. J. and C. Simitis, (1963), "Lifting the veil" in the Company Laws of the European Continent, the International and Comparative Law Quarterly, Vol. 12, No. 1, (Jan), available at: <http://www.jstor.org/stable/756527?seq=10>.

Dobson, Jaun M. (1986), "Lifting the Corporate Veil" in Four Countries: The Law of Argentina, England, France, and the United States, International and Comparative Law Quarterly, vol. 35, issue 4, pp. 839-863

Dine, Janet, Marios Koutsias and Michael Blecher, (2007), Company Law in the New Europe, Cheltenham, Edward Elgar.

EROĞLU, Muzaffer (2008), Single-Member Companies in Turkish Law, Legal Hukuk Dergisi, Issue 64.

Keller, Sandra S., (1999), Piercing the Corporate Veil Among Affiliated Companies in the European Community and in the U. S. : A Comparative Analysis of U. S. , German and U. K. Veil Piercing Approaches, American Business Law Journal vol. 36, pp. 73-149.

Miao, Beihui, (2012), A Comparative Study of Legal Framework for Single Member Company in European Union and China, Journal of Politics and Law; Vol. 5, No. 3.

Ribestein Larry E. and Peter V. Letsou, (2007), Business Associations, fifth Edition, Mathew Bender, Times Mirror book.

Radenkovic Jocić, Dragana, (2005), A Single Member Company-convenient Or Not For The Founders Udc 347.72 (4-672): Facta Universitatis Economics and Organization Vol. 2, No 3, pp. 209 – 219.

Sanabria, Bonilla and Fabio Andres, (2009), One Man Corporations: On Purpose of an

- Actual Debate in Colombian Corporate Law, *Revis@ e - Mercatoria*, Vol. 7, No. 1.
- Tessema, Assamen Mekonnen, (2012), Comparative Single-Member Companies of Germany, France and England: A Recommendation to Ethiopia, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2193070>.
- Worth, Charles and Geoffrey Morse, (2005), *Company law*, London, International students edition Publisher, 16 edition.